

TÜRKİYE'DE SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ SEKTÖRÜNÜN DURUMU VE SORUNLARI

Nazmi TEKELİOĞLU¹, Metin KUMLU¹, Mahmut YANAR¹, Zeynep ERÇEN¹

1-ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ SU ÜRÜNLERİ FAKÜLTESİ, 01330, BALCALI /ADANA
zercen@cu.edu.tr

ÖZET

Yeryüzünün yaklaşık olarak %71'ini su alanları kaplar. Bu alanın büyük bir bölümü çok sayıda değişik türdeki su canlılarının yaşamasına elverişli özelliklere sahiptir. Bu canlılar, tek hücrelilerden memelilere kadar bir dağılım gösterir. İnsanlar suda yaşayan canlılardan başta balıklar olmak üzere diğer canlı topluluklarından besin kaynağı olarak yararlanmaktadır. Bu nedenle, tüm ülkeler olanaklarının elverdiği ölçüde, sahip oldukları su kaynaklarını, en rasyonel biçimde kullanmanın, hatta mevcut potansiyellerini olabildiğince arttırmanın çarelerini araştırma uğraşısına girmişlerdir.

2003 yılı dünya toplam su ürünleri üretimi yaklaşık olarak 146 milyon tondur. Bu üretimin yine yaklaşık olarak %62'si avcılık, %38'i de yetiştiricilik yolu ile elde edilmiştir. Dünya su ürünleri üretiminde Çin lider konumdadır. Önemli sayılabilecek deniz ve iç su kaynaklarına sahip Türkiye ise 2003 yılı verilerine göre 588 bin tonluk su ürünleri üretimi ile dünya su ürünleri üretiminin %04'ünü sağlayabilmiştir. Bu üretim değeri ile dünya ülkeleri arasında 34. sırada yer alabilmiştir. Avrupa ülkeleri arasında 6., Akdeniz ülkeleri arasında da 3. konumdadır. Çipura ve Levrek üretiminde Akdeniz de Yunanistan'dan sonra 2. sıradadır. 1970'li yıllardan itibaren sazan ve alabalık ile başlayan kültür balıkçılığı, çipura, levrek ve orkinos üretimi ile hızla gelişmiş ve 2003 yılında üretim değeri 79943 tona ulaşmıştır. Türkiye'de 2003 yılı verilerine göre 1215 adet alabalık, 86 adet sazan ve 358 adette çipura, levrek ve orkinos işletmesi olmak üzere toplam 1659 adet işletme vardır ayrıca 21 adet deniz kuluçkahanesinde yılda 200 milyon adet larva üretilmektedir.

Türkiye su ürünleri sektörünün; avcılık, stokların korunması, çevre ve kirlilik, yetiştiricilik, girdiler ve destekleme, sanayi ve ticaret, örgütlenme ve organizasyon ile eğitim ve Avrupa Birliğine uyum gibi çözüm bekleyen pek çok sorunu vardır.

Anahtar kelimeler: türkiye, balıkçılık, veri

THE CONDITION AND PROBLEMS OF AQUACULTURE PRODUCTION IN TURKEY

ABSTRACT

Nearly 71% of the Earth is covered by water. Much of this region is convenient for numerous and various aquaculture. These organisms range from single-celled to mammals. Human beings consume or make use of these aquatic organisms, especially fish, as nutritional sources. Because of that reason, all countries are seeking better ways and methods to utilize their sources more as rational as possible and even to increase present sources as much as ever.

Total aquaculture production of the world was nearly 146 million tones in 2003. Nearly 62% of this production was from catching, whereas 38% was from farming. China is the leader country in aquaculture. As for Turkey, she produced only 0.4% of total world production with her 588,000 tonnes of aquaculture production in 2003. It gave her only 34th in world rank, while she was the sixth in Europe and third in Mediterranean countries. Turkey comes just after Greece in sea bream and sea bass production in Mediterranean. Fish farming of Turkey, which started with carp and trout production in 1970s, has developed rapidly by sea bream and sea bass production and reached to

79943 tonnes a year. According to 2003 data, Turkey has 1659 farms at total, which are composed of 1215 trout, 86 carp, 358 sea bream, sea bass, and has 21 hatcheries producing 200 million larvae a year.

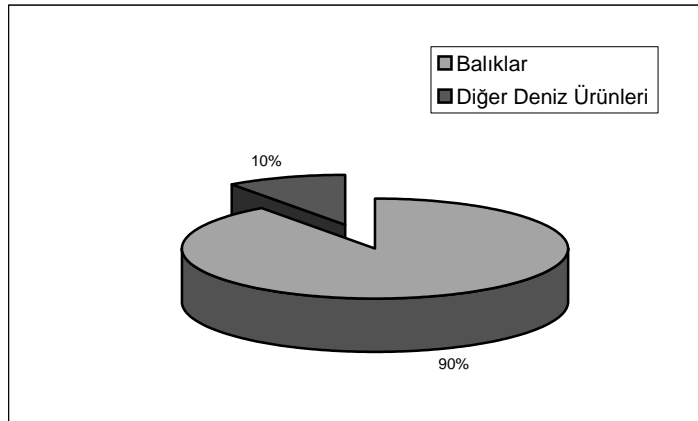
Turkey has various problems in aqua-production such as catching, stock protecting, environment and pollution, input and support, industry and commerce, societal education and organisation, and adaptation and adjustments according to European Union.

Key words: Turkey, fisheries, data

1. TÜRKİYE’NİN SU ÜRÜNLERİ ÜRETİMİ VE BU GÜNKÜ DURUMU

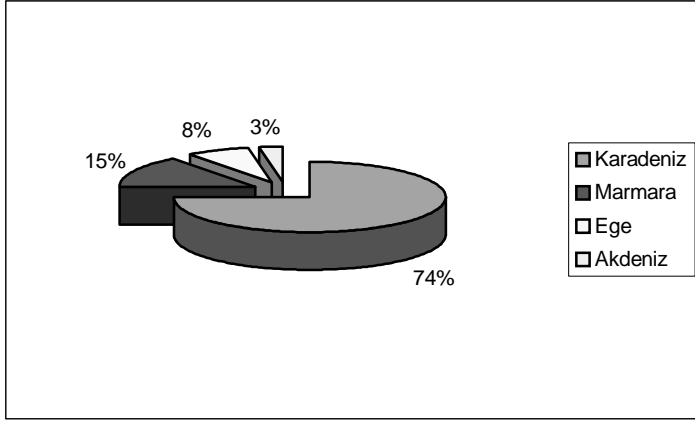
1.1. Deniz Balıkçılığı

Türkiye, su ürünlerine elverişli üretim sahaları yönünden küçümsenmeyecek bir potansiyele ve kapasiteye sahiptir. Türkiye bir yarımada yapısındadır. Kuzeyinde Karadeniz, kuzeybatısında Marmara, batısında Ege ve güneyinde de Akdeniz yer almıştır. Ülkemizin sahip olduğu kıyı uzunluğu 8333 km’dir. Bu alanların büyüklüğü 24607200 ha’dır. Söz konusu kıyılar Akdeniz, Ege, Marmara ve Karadeniz bölgelerini kapsamakta olup, birbirlerinden farklı ekolojik özellikler göstermektedir. Bu denizlerimizde daha çok kenar, kıyı ve sahil balıkçılığı faaliyetleri yapılmaktadır. Tüm denizlerimizden yapılan su ürünleri üretimi 2003 yılında 416126 ton balık, 46948 ton diğer su ürünleri olmak üzere 463074 tona ulaşmıştır (D.İ.E., 2003; İşgören ve Elbek, 2006).

Şekil 1. Türkiye'nin Denizel Su Ürünleri Üretiminin Oransal Dağılımı
Figure 1. Rational Distribution of Sea Production of Turkey

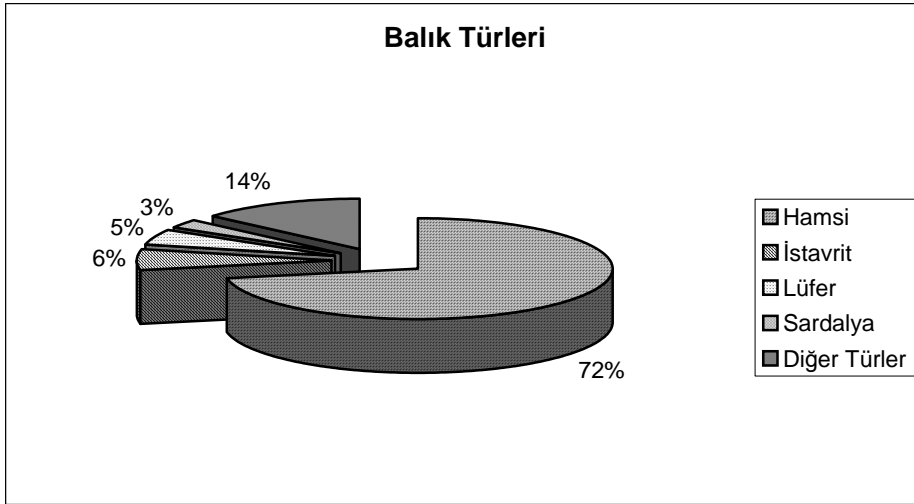
Bu üretimin bölgelere göre yüzde dağılımı ise, %74,95 Karadeniz, %14,64 Marmara, %7,57 Ege ve %2,84'de Akdeniz şeklindedir.

Şekil 2. Denizlerden Üretilen Su Ürünlerinin Oransal Dağılımı

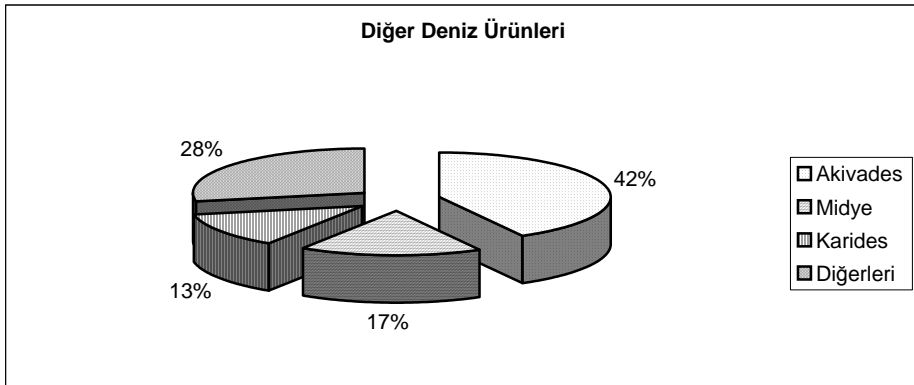
Figure 2. Rational Distribution of Aquaculture Production from Sea

Türkiye’de 2003 yılında İstihali yapılan toplam balıkların ana ürünününün %70,89’unu hamsi, %6,73’ünü istavrit, %5,29’unu lüfer, %2,88’ini sardalya, %14,21’ini de diğer türler oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle Türkiye denizel balık üretiminin %85,79’u 4 tür tarafından gerçekleştirilmiştir. 2003 yılı verilerine göre Türkiye’de gerçek ve tüzel kişi olarak avcılık ruhsat sayısı 72511, Trol teknesi adedi 404, Gırgır teknesi 408, Trol-gırgır gemisi 492 adet olup, irili ufaklı ve kayıtlı olan toplam tekne sayısı 18542 adettir. Balıkçılıkta kullanılan teknelerin %78’i 1-4 groston arasında tonaja sahiptir (D.İ.E., 2003; İşgören ve Elbek, 2006).

Şekil 3. Denizlerimizden Üretilen Balıkların Oransal Dağılımları

Figure 3. Rational Distribution of Fish in Sea of Turkey

Şekil 4. Diğer Denizel Su Ürünlerinin Oransal Dağılımları
Figure 4. Rational Distribution of Other Aquatic Production in Sea

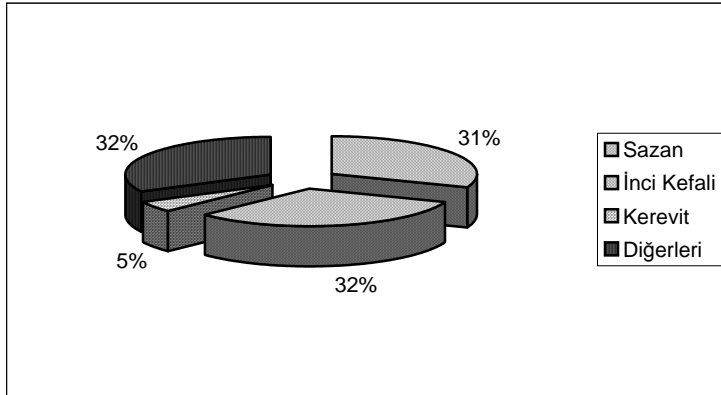
1.2. İç Sular Balıkçılığı

Türkiye'nin su ürünleri üretimi yönünden denizler dışında, diğer önemli kaynakları da göl ve akarsulardan oluşmaktadır. Sahip olduğumuz göl tanımına giren rezervuarları, doğal göller ve yapay göller şeklinde iki ana gruba; doğal gölleri, iç göller ve sahil gölleri (lagünler), yapay gölleri de baraj gölleri ve daha çok sulama amacıyla yapılmış göletler olarak gruplandırmak olasıdır. Ülkemizin sahip olduğu iç su kaynakları Çizelge 1.'de topluca verilmiştir (D.İ.E., 2003; İşgören ve Elbek, 2006).

Çizelge 1. Türkiye İç Su Kaynakları
Table 1. Freshwater Source of Turkey

Alan	Sayısı	Büyüklüğü (ha)	Uzunluğu (km)
Doğal Göller	200	906118	
Baraj Gölleri	168	344234	
Göletler	>750	15500	
Nehir – Irmaklar	33		177714
Yeraltı Suları			9x10 ⁹ m ³

Bu doğal iç su kaynaklarımızdan elde edilen iç su balıkları üretimi 2003 yılında 44698 ton olup, genel istihsalin %8,80'i olduğu bildirilmektedir. İç sularımızdan elde edilen ürünlerin üretimi ve yüzde dağılımları Şekil 5.'de verilmiştir (DSİ, 2003; Şafak, 2003).

Şekil 5. Türkiye İç Sularından Elde Edilen Ürünlerin Oransal Dağılımları
Figure 5. Rational Distribution of Aquatic Production from Freshwater of Turkey

İç sularımızdan elde edilen ürünlerin yaklaşık olarak %61,7'si İnci kefali ile Sazandan elde edilmiştir. Bu iki tür deniz balıkları üretimindeki Hamsinin işlevini yürütmektedir. Ayrıca, yakın yıllarda Türkiye İç sular üretiminde 7000 – 8000 ton arasında değişen üretimiyle önemli bir payı olan tatlısu istakozu (kerevit) ise son yıllarda çoğu rezervuarlarda görülen bir hastalık nedeniyle yaklaşık olarak 2183,4 tonlara kadar gerilemiştir.

1.2. Kültür Balıkçılığı

1969 yılından itibaren, Türkiye'de su ürünleri üretimini arttırmak yolunda, adeta büyük bir umut kaynağı olarak değerlendirilen kültür balıkçılığı, özellikle kooperatifleşmeyi de teşvik ederek idari, mali ve yasal yönlerden önemli destekler görmüş, bu konuya değişik ve kazançlı bir ticari uğraş olarak bakan binlerce insanın yatırım yapma hevesine neden olmuştur.

1970'li yıllardan itibaren sazan ve alabalık ile küçük çapta başlayan kültür balıkçılığı (akvakültür) üretimi, 1985'li yıllarda üretime çipura ve levreğin ve 2000'li yıllarda orkinos üretiminin katılmasıyla olağanüstü büyümesiyle DİE'nün 2003 yılı verilerine göre 79943 tona ulaşmıştır (Kumlu, 2006). 2005 yılı resmi olmayan rakamlarıyla ise bu değer 90000 tonu aşmıştır. Levrek ve çipura üretiminde Yunanistan'dan sonra Avrupa'da ikinci sırada yer almaktayız. Üretim, Ege bölgesinde, özellikle de Muğla civarında yoğunlaşmıştır. Akvakültürün Ege kıyılarında yol açtığı ve etkileri henüz tartışmalı olan kirlilik olgusu, turizm sektörü ile ciddi sorunların yaşanmasına yol açmıştır. Sonuçta işletmelerin kıyısız alanlardan daha derin sulara kaydırılmasına karar verilmiştir. Ülkemiz yetiştiricilik yoluyla elde edilen türlerin yıllara göre üretim değerleri Çizelge 2.'de verilmiştir (D.İ.E., 2003; İşgören ve Elbek, 2006).

Çizelge 2. Türkiye'de Yetiştiriciliği Yapılan Türlerin Yıllara Göre Üretim Değerleri (ton)
Table 2. Production Value of Aquaculture Species in Turkey

İÇ SU (TON)	1999	2000	2001	2002	2003
Alabalık	36870	45572	36827	33707	39674
Aynalı sazan	900	813	687	590	543
DENİZ (TON)					
Alabalık	1700	1961	1240	846	1194
Çipura	11000	15460	12939	11681	16735
Levrek	12000	17877	15546	14339	20982
Midye	500	321	5	2	815
Karides	30	27	-	-	-
TOPLAM	63000	79031	67244	61165	79943

Sektördeki yenilikleri yakalamak için, yurdumuzdaki mevcut üretilen türlerin dışında kalkan, sivriburun karagöz, mercan, lagos, eşkina ve karides gibi alternatif türlerin deneysel ölçeklerde yetiştiricilik çalışmaları yapılmaktadır. Diğer yandan, Anadolu'nun orta, doğu ve güneydoğu anadolu bölgelerinde, özellikle baraj göllerinde alabalık yetiştiriciliği hızlı bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Ayrıca DSİ ile Tarım ve Köy Hizmetleri Bakanlığı tarafından yapılan sulama ve taşkından korunma amacıyla yapılmış olan yaklaşık 1000 civarındaki gölet 2004 yılı itibariyle su ürünleri yetiştiriciliğine açılmıştır.

Türkiye'de iç sularda balık yetiştiriciliği yapan işletme sayıları 2003 yılı verilerine göre 1215 adet alabalık ve 86 adet sazan olmak üzere 1301'dir. Deniz balıklarının yavru yetiştiriciliğine yönelik kuluçkahanelerinin sayısı 2004 yılında 2 tanesi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'na, 19'u özel sektöre ait olmak üzere 21 adete yükselmiş ve toplam üretim kapasiteleri de 200 milyon adet/yıl düzeyine ulaşmıştır. Bakanlıkça faaliyetlerine izin verilen deniz balıkları üretim işletme sayısı da 358'dir. Deniz balıkları yetiştirme işletmeleri şimdilerde Doğu Akdeniz kıyılarına doğru yönelmeye başlamış ve şu anda her birisinin üretim kapasitesi 950 ton/yıl olmak üzere 20'nin üzerinde açık deniz kafes işletmesi projesi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca onaylanarak üretim izini verilmiştir (Deniz, 2006).

1.3. Üretimin Genel Değerlendirilmesi

2003 yılı su ürünleri üretim değerleri esas alındığında yaklaşık olarak 73.000.000 nüfusa sahip Türkiye'de yılda kişi başına düşen üretim miktarı yine yaklaşık olarak 8,05 kg olmaktadır. Kişi başına düşen tüketim değerleri değişik ülkelere göre Çizelge 3.'de verilmiştir ((D.İ.E., 2003; İşgören ve Elbek, 2006; Saraçoğlu ve ark., 2001; FAO, 2004).

Çizelge 3. Değişik Ülkelere Göre Kişi Başına Düşen Tüketim Değerleri (FAO, 2001)

Table 3. Consumption Value of Per Capita Quota According as Different Country

Ülkeler	Kişi Başına Düşen Tüketim (kg)
Japonya	110
İzlanda	100
İspanya	44,7
Portekiz	76,2
ABD	21,3
Fas	6,7
Tunus	10,2
AB (ortalama)	26,2
Dünya (ortalama)	15,9
Türkiye	8,05

Bu değerler bütünleşmeye çalıştığımız Avrupa ülkelerinin çoğunda 15 kg ile 100 kg arasında değişmektedir Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ortalama tüketim değeri ise 26,2 kg olup, yaklaşık Türkiye'nin 3 katı düzeyindedir. Türkiye'nin en büyük olumsuz yanı yaklaşık 30-40 yıllık bir süreç içerisinde kişi başına düşen su ürünleri üretimini 4-5 kg'lardan 8,05 kg'a yükseltmiş olmasına rağmen, bir türlü önü alınamayan hızlı nüfus artışıdır. Bu nüfus artış hızı azaltılmadığı takdirde, su ürünleri üretimi, büyük bir aşama ile 1.000.000 tonun üzerine çıkarılsa bile, kişi başına düşen yıllık tüketim miktarı 10-12 kg'ı aşamayacak ve hatta daha ileriki yıllarda tekrar düşme eğilimi gösterecektir. Türkiye 2003 yılında elde ettiği 587715 tonluk üretimi ile dünya sıralamasında 34.'dür. Bununla birlikte Türkiye, AB ülkeleri arasında 6. Akdeniz ülkeleri arasında ise 3. sırada yer almaktadır.

Ülkemizin 2003 yılı dış satım su ürünleri değeri 29937 tondur. En fazla dış satım yapılan türler, taze/soğutulmuş mavi yüzgeçli orkinos (2827 ton = 24,2 milyon \$) ve taze/soğutulmuş çipura (1729 ton = 5,92 milyon \$) türleridir. Buna karşın Türkiye 2003 yılında değişik ülkelere dış alım yoluyla su ürünleri ithal etmiştir. Bu alımların değeri yaklaşık olarak 32,64 milyon \$'a eş değerdedir. Buna karşın 124,84 milyon \$'lık dış satım yapmıştır. Bu konuya ilişkin veriler topluca Çizelge 4.'de verilmiştir.

Çizelge 4. Türkiye'nin Su Ürünleri Dış Alım ve Dış Satım Değerleri (İlk On Ülkeye Göre)**Table 4.** Import and Export Value Of Aquatic Product of Turkey (According as First Ten Country)

Dışalım			Dışsatım		
Ülke	Miktar (ton)	Değer (\$)	Ülke	Miktar (ton)	Değer (\$)
Norveç	9844	10976469	İtalya	8394	31947120
İspanya	6138	6091949	İspanya	3392	23785511
İrlanda	7348	3044012	Yunanistan	4859	19703573
Fransa	2739	2225558	Japonya	2794	16905168
İsveç	2129	1876255	Hollanda	2057	10800036
Tayvan	2322	1826150	Fransa	1087	4284814
Moritanya	3053	1271558	Güney Kore	998	3295961
Hollanda	2499	1237664	Lübnan	2198	2951622
ABD	1344	591977	Ege Serbest Bölge	390	1524944
Hindistan	373	481231	Almanya	670	1236349

2. SORUNLAR VE ÖNERİLER

Türkiye'de su ürünleri sektöründe yıllardır var olduğu bilinen sorunları ve bunların çözümüne yönelik önerileri maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

2.1. Organizasyon Sorunu

Bu duruma ayrıca, başı boşluk veya dağınıklık sorunu da diyebiliriz. Devletin su ürünleri konusu ile ilgilenmesi, 1960'lı yıllara kadar, çeşitli bakanlıkların bünyesinde o bakanlıkların ilgi alanına giren kısımları için masa veya şube bulundurulması, 1960'lı yılların sonuna doğru da, önce Tarım Bakanlığı'nın bünyesinde Şube Müdürlüğü oluşturulması, 70'li yıllarda Daire Başkanlığına ve Genel Müdürlüğe yükseltilmesi 80'li yılların başında tekrar Daire Başkanlığına dönüştürülmesi şeklinde olmuştur. 1983'den itibaren de bu daire başkanlığı tümüyle kaldırılarak, 1380 Sayılı Su Ürünleri Yasası'nın bu teşkilata yüklediği sorumluluklar yeni oluşturulan Proje ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü arasında paylaştırılmıştır. Tarım Bakanlığı bünyesinde, konuya tümüyle sahip çıkabilecek nitelikte politikalar üreten, sorunların çözümüne, araştırma ve uygulamalar yaparak yeni teknolojilerin ve kaynakların geliştirilmesine katkı getiren ayrı bir teşkilatın bulunması bize göre çok yerinde atılmış bir adımdır. Her ne kadar ünvanı zaman içinde değişikliğe uğratılmışsa da, bu teşkilatın kendinden beklenen görevleri yapabilecek niteliğe yaklaşması kolay olmamıştır. Tüm yetersizliğe rağmen, Su Ürünleri Daire Başkanlığı veya Genel Müdürlüğü bu düzeye ulaşmak üzereydi. Ancak, halen daha anlaşılamayan bir mantık, su ürünlerini, tekrar organizasyonsuzluk dönemlerindeki belirsizlik ve bunun yarattığı sorunlar kümesi ile başbaşa kalmasına neden olmuştur. Organizasyon alanındaki söz konusu, belirsizlik ve dağınıklık, konu üzerinde yapılan çalışma, uygulama ve araştırmalarda da görülmektedir. Gerek ilgili bakanlığın ve DSİ gibi yatırımcı kuruluşların, gerekse üniversitelere bağlı ilgili eğitim, öğretim ve araştırma kurumlarının su ürünleri alanında yaptığı her türlü çalışma büyük bir kopukluk göstermekte, TÜBİTAK'ın bu yönde zaman zaman yaptığı toparlayıcı çalışmalar da etkisiz kalmaktadır. Bu çalışmalarda sıkça görülen ikilemler ve yinelemeler, önemli bir zaman, güç ve kaynak israfına neden olmaktadır. Bize göre bu sorunun giderilmesinde yapılacak iş, göstermelik komite ve komisyonlar değil, yılda en az 2-3 kez toplanacak kuruluşlar arası, politika saptama, araştırma ve uygulamaları yönlendirme ve yatırımcı kuruluşlara öneride bulunma görevlerini yükümlenmiş bir konsey oluşturmaktır. Bu konsey, üniversiteler, ilgili bakanlıklar ve balıkçı örgütlerinin sayıları önceden saptanmış temsilcisinden oluşmalı, sürekli bir sekreteryaya ve değerlendirme bürosu bulunmalı, koordinatörlüğünü ise, Tarım Orman ve Köy İşleri Bakanlığı veya TÜBİTAK yapmalıdır. Böyle bir konsey için tutarlı bir çalışma ilkeleri saptanarak, bugünkü dağınık durumlardan önemli ölçüde kurtulunması sağlanmalıdır. Bu konseyin ürettiği politikalar ile araştırma, uygulamalara ait önerileri, siyasi etkinliklerden de arındırılmış olarak, ülke ve doğa gerçeklerine uygun, mevcut kaynakların en akılcı kullanımına yönelik olmalıdır.

Su ürünleri üretimi ile uğraşan kişi veya kuruluşların örgütlenmesini de genel organizasyon sorunu içinde değerlendirirsek, burada bu konuya da birkaç satırla değinme gereği duyulmuştur. Bugün ülkemizde, su ürünleri alanında faaliyet gösteren toplam 14750 adet üyeye sahip 227 kooperatif bulunmaktadır. Ancak, bunların çoğunun muvazaa kooperatifi niteliğinde, kişi veya aile hegemonyasının hakim olduğu bir faaliyet içinde oldukları yadsınamaz. Özellikle bu tür kooperatiflerin çıkarlarını, siyasi etkinliklerle korumaya çalıştıkları görülmektedir. Bu yapının, kooperatif üyelerinin çoğunun, kuruluş amacına uymayan mağduriyetlerine neden olduğu birçok kez tanık olunmuştur. Bu olgu kooperatifleşme biçimindeki örgütlenmeye olan gereksinme ve güven ortamının giderek ortadan kaldırmaktadır. Bizce bu konuda yapılacak iş, kooperatifleri gerçek işlevlerini yürütebilecek nitelikte bir yapıya kavuşturulmalarını sağlamak, bunları üst birlikler oluşturarak daha da etkin güce ulaştırmak ve hatta üretim araçlarının üretimini ve ithalatı ile soğuk zincir ve pazarlama organizasyonlarını kendilerinin belirlemelerini olanak verecek mevzuat düzenlemelerine gitmektir (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.2. Mevzuat Sorunu

Su ürünleri ile ilgili yürürlükteki mevzuatlarda yetersizlikler ve yetki karmaşası göze çarpmaktadır. Su ürünleri ile ilgili yürürlükteki mevzuatlar içinde şüphesiz en başta geleni 4.4.1971 tarih ve 13799 sayılı resmi gazetede yayınlanan 1380 sayılı Su Ürünleri Kanunu'dur. Bu yasaya bağlı çıkan tüzük ve yönetmelikler de söz konusu kanunun boyutlarını daha da artırmıştır. Ancak, söz konusu kanunun kısa sürede etkisiz kalan hükümleri, özellikle cezai hükümleri 3288 sayılı kanunla değiştirilmiştir. Hızla değişen ülke koşulları, bu kanunun önlem ve cezalarla ilgili kısımlarını sıkça değiştirmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle, kanunda zamanla oluşan boşluklar, ilgili kuruluşlarca gecikmeden saptanmalı, günün koşullarına uygunluğu sağlanmalıdır. Tüzük ve yönetmelikler için de benzer şeyler söylenebilir. Yetki karmaşasına gelince, Su Ürünleri Kanunu'nu uygulama yetkisi Su Ürünleri Genel Müdürlüğü veya Daire Başkanlığı'na verilmişti. Su Ürünleri Genel Müdürlüğü ya da Daire Başkanlığı bu yetkiyi tam kullanabilecek yapıda teşkilatlanmasını geliştirme çabası içindeyken, daha önceden de değinildiği gibi kaldırılınca, yetkiler Proje ve Uygulama Genel Müdürlüğü ile Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü'ne paylaştırılmış oldu. Ancak, hangisinin yetkisi nerede başlayıp, nerede bittiğine dair belirsizlikler başlayınca, önemli bir yetki karmaşası yeniden ortaya çıkmış oldu. Aynı durum, bakanlığın il müdürlükleri bünyesinde Proje ve İstatistik, Kontrol, Hayvan Sağlığı ve hatta Çiftçi Eğitim ve Yayın Şubelerinin arasında daha da yoğunlaşmıştır. Bu yetmiyormuş gibi, 1593 sayılı Genel Sağlık Yasası, 1234 sayılı Hayvan Sağlık Zabıtası Yasası, 1580 sayılı Belediye Yasası ve 2872 sayılı Çevre Yasası ve Bunlara bağlı çıkarılan tüzük ve yönetmeliklerde zaman zaman bu yetki karmaşasında önemli roller oynamaktadırlar. Bu karmaşadan kurtulmanın bizce en geçerli yolu, belki de Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı'na veya doğrudan Başbakanlığa bağlı yeni ve güçlü bir Genel Müdürlük kurmak ve araştırma, geliştirme, eşgüdüm, koruma, kontrol, yerel yönetim ve hatta gümrük, sağlık ile ilgili tüm sorumlulukları bu teşkilata vermek, bunun için de mevzuatları bu yönde yeniden düzenlemektir (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.3. Çevre Kirliliği Sorunu

Bu sorun bir süredir Türkiye'nin gündemindeki önde gelen konulardan biri konumundadır. Türkiye'de bir süredir izlenen ve giderek arttığı gözlenen çevre sorunları arasında da su ortamlarının kirlenmesi olayı ön sıralarda yer almaktadır. Başta sanayiinin ve turizmin yoğun geliştiği bölgeler olmak üzere, birçok kıyı bölgesi ile bazı göl ve akarsularımızda bu olayın zararlı etkileri somut olarak görülmeye başlamıştır. İzmit ve İzmir körfezleri ile, İskenderun ve Antalya körfezlerinde ve bunlara yakın konumdaki koylarda su kirliliği olaylarına sıkça rastlanmak olağan olmuştur. Denetimsiz sanayii atıklarının neden olduğu kirlenme kadar tehlike gösteren diğer bir etmen de yoğun turistik yatırımlardır. Bunları kanalizasyon ve diğer evsel atıklarının neden olduğu ve olacağı kirlenme ve bunun su ürünlerine vereceği zarar, gerçekten ürpertici boyutlarda olabilecektir. Bu nedenle, turistik bölgelerde yoğunlaşan tatil sitelerinin denizlere, göllere ve akarsulara verecekleri olası zararı önlemek için, yeterli arıtma tesislerini mutlaka kurmaları temin edilmeli ve bu konudaki mevzuatların getirdiği önlemler tavizsiz uygulanmalıdır (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.4. Eğitim Sorunu

Su ürünleri sektöründe, gerek kamu gerekse özel kuruluşlarda en çok eksiği duyulan hususların başında eğitilmiş teknik eleman eksikliği gelmektedir. Türkiye'de salt su ürünleri alanında yetiştirilmiş teknik eleman, 1980'li yıllara değin yoktu, o zaman kadar bu alanda yetişen akademik ve teknik elemanlar ise, yurt içi ve dışı kurs, seminer veya araştırma çalışmaları ile kendilerini yetiştirmekteydiler. Fakat, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile Su Ürünleri Yüksek Okullarının faaliyete geçmesi, bu gereksinimin karşılanmasında bir umut kapısı açmıştır. Ayrıca, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'ndan önce kurulmuş olup, yasa yürürlüğe girdikten sonra da varlığını sürdüren Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümü'nün, su ürünleri

alanındaki ilk yükseköğretim birimi olduğunu burada anımsatmakta gereklilik görmekteyiz. Buna ek olarak A.Ü. Ziraat Fakültesi'nde de Su Ürünleri Bölümü'nün faaliyete geçtiği öğrenilmiştir. Diğer yandan, Karadeniz Teknik Üniversitesi'ne bağlı Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Yüksek Okulu da su ürünleri sektörüne yüksek öğrenimli teknik eleman yetiştirmek amacıyla kurulmuş ve ilk mezunlarını 1988/1989 öğrenim döneminde vermiştir. Bunların yanı sıra, ODTÜ Erdemli Deniz Bilimleri ve Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsü ve İ.Ü. Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüleri su ürünleri alanına da giren konularda master ve doktora düzeyinde öğrenim vermektedir. Şu anda Türkiye'de 16 Su Ürünleri ve Deniz Bilimleri Teknolojisi Fakültesi, 24 Su Ürünleri Yüksek Okulu/veya Su Ürünleri Programı ile 4 Ziraat Fakültesi Su Ürünleri Bölümünde lisans ve önlisans programı ile eğitim yapılmaktadır. Ancak, burada bu yüksek öğrenim birimlerinin kısa süre içinde bu sayıda açılması gerekli miydi tartışmasına girmeden, Türkiye'de su ürünleri alanında görülen organizasyon ve yetki dağınıklığı giderilmeden ve yeterli bir çalışma alt yapısı kurulmadan, sayıları 5-10 yıl içinde binlerle ifade edilecek çoklukta değişik ünvanlı teknik elemanların işsizlik şansızlığından nasıl kurtarılacaklarına henüz gerçekçi bir yanıt bulunamamıştır (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.5. Teknoloji Sorunu

Türkiye'de su ürünleri avcılığında ve üretiminde her türlü modern teknolojinin kullanıldığı söylenemez. Eko ve Sonar gibi balık sürelerini saptamaya yönelik elektronik aygıtlar son 25 yıldan beri giderek artan yoğunlukta kullanılmakla birlikte, çok yaygın kullanıldıkları da söylenemez. Bunları kullanabilecek ve yorumlayabilecek teknik elemanların azlığı da şimdilik modern cihazlardan yaygın bir biçimde yararlanmayı önleyen diğer bir etken sayılır. Kullanılan teknenin önemli bir çoğunluğunun küçük ve ancak kıyı balıkçılığı yapabilecek çapta olduğu bilinmektedir. Millerce açıkta pelajik ve demersal balıkçılık yapabilecek tekne sayısının ve buna bağlı av araçlarının oldukça yetersiz olduğu uzun süredir tartışılan bir konudur. Şüphesiz bunda salt yeterli teknik bilgilerin eksikliğinin değil, ekonomik koşulların da önemli etkisi bulunmaktadır. Çünkü bunlara sahip olabilecek güçteki balıkçı sayısının hayli az olduğu bilinmektedir. Şüphesiz bu ekonomik yetersizlikte, sektörde uğraşanları destekleyecek kaynak teminindeki güçlerin de önemli etkisi olduğu yadsınamaz (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.6. Kredi Sorunu

Su ürünleri sektöründe bilinen en önemli mali destek Ziraat Bankası'nın değişik adlarla verdiği kredilerdir. Bunun için %17,5 faizle işlem gören Yatırım, Donanım ve İşletme kredilerinin her ne kadar yaşanan enflasyon oranlarının üzerinde olmasına rağmen çekici nitelikte olduğu söylenebilir de, kredi almaktaki bürokratik güçlükler ve ipotek sorunlarından dolayı fazla ilgi görmediği yaygın bir görüştür. Bu kredilerden yararlanmak isteyenler için bürokratik işlemlerin kolaylaştırılması, borçlarını kolayca ödeyebilecek şekilde güçlendirilmesi, çok yönlü ve uzun vadeli bir çalışmayı gerektirse de, zorunluluk olarak görülmektedir. Aksi takdirde, çok daha yüksek faiz ödedikleri halde, gerektiğinde kolayca para buldukları resmi olmayan kredi kaynaklarının tuzağına düşmeleri, diğer birçok sektörde de sıkça rastlandığı gibi kaçınılmaz olmaktadır (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.7. Kullanılabilir Stokların Yeterince Saptanmamış Olması Sorunu

Bize göre bu sorun da uzun süredir sıkça tartışılan konulardan biri olma özelliğini henüz yitirmiş sayılmaz. Türkiye'de su ürünleri alanında çalışan araştırmacı ve teknik eleman sayısı son yıllarda çokça artmış, avcılıkta kullanılan araç ve gereçler, hem nitelik, hem de nicelik olarak gelişmiş olmakla birlikte, Türkiye'nin özellikle yararlanmak durumunda olduğu denizel kaynakların kullanılabilir stok büyüklükleri ve avlanma alanları henüz yeterince saptanmış değildir. bunda kanımızca en büyük etken,

araştırma organizasyonlarının istenilen boyutlarda oluşturulmaması ile araştırmalara ayrılan fonların, yapılması gereken işlerin boyutlarına göre yetersiz kalışıdır. Türkiye’de bu tür araştırmaları yapabilecek donanımına sahip, Bilim, Pirireis ve Arar gibi birkaç tekne bulunmaktadır. Ancak, bu teknelerin ait oldukları kuruluşların istenilen araştırmaları yapabilmeleri için gerekli maddi kaynaklara sahip oldukları söylenemez. Uluslar arası projelerden aldıkları destekler ise, sadece o projeler için yeterli olabilmektedir. Bu nedenle su ürünleri araştırmalarını çağdaş standartlarda yürütebilecek niteliğe sahip kuruluşların hem çoğaltılması, hem de bunların yürütecekleri kısa veya uzun vadeli çalışmaların yeterli ölçülerde desteklenmesi, su ürünleri kaynaklarının geliştirilmesi ve üretimin bilimin gerektirdiği ölçülerde yapılabilmesi için devlet açısından zorunlu bir görev saymaktayız. Ayrıca, araştırmaların, kaynak, zaman ve emek israfına neden olunmaması için Türkiye genelinde koordine edilmesi de diğer bir zorunluluktur (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.8. Kültür Balıkçılığı ile İlgili Sorunlar

Ülkemizde 1970’li yılların başında Sazan ve Alabalık ile küçük çapta başlayan kültür balıkçılığı (akvakültür) yetiştiriciliği, 1985 yılında Çipura ve Levreğin ve 2000’li yıllarda da Orkinos üretiminin katılmasıyla olağan üstü büyüyerek günümüzde (2005 yılı gayri resmi rakamları) 90.000 tonu aşmıştır. Levrek ve Çipura üretiminde Yunanistan’dan sonra Avrupa’da ikinci sırada yer almaktayız. Ülkemiz genelinde kayıtlı 1215 adet iç su ve 345 adet deniz balıkları yetiştirme çiftliği bulunmaktadır.

Yetiştiricilik Ege yöresinde, özellikle de Muğla civarında yoğunlaşmıştır. Yetiştiriciliğin Ege kıyılarında yol açtığı ve etkileri henüz tartışmalı olan kirlilik olgusu, turizm sektörü ile ciddi sıkıntıların yaşanmasına yol açan en önemli sorun olmuştur. Sonuçta işletmeleri kıyısız alanlardan daha derin sulara kaydırılmasına karar verilmiştir. Sektörün diğer önemli sorunlarını; yatırım aşamasındaki bürokratik engeller, üretim aşamasındaki sorunlar, pazarlama problemleri, üretim sahalarının kiralınmasındaki sorunlar, yetiştiricilerden kaynaklanan sorunlar, yetersiz öz kaynak ve işletme sermayesi, teknolojinin yenilenmesi, sağlıklı ve kaliteli yavru üretimi, yasal düzenlemeler ile balık hastalık ve zararlıları olarak genelleştirebiliriz.

Söz konusu sorunların çözümü için mevcut yapısal düzenlemenin yeniden yapılması ve yetkilerin tek bir merci tarafından yürütülmesidir. Araştırma kuruluşlarının yeniden yapılandırılması ve doktoralı bilim adamlarıyla desteklenmesi, AR-GE çalışmalarına daha çok kaynak ayrılması, bürokratik engellerin en aza indirilmesi, üreticilerin eğitilmesi, kooperatif ve üst birliklerin yeniden organize edilmesi ve denetimlerinin düzenli olarak yapılması, kredi olanaklarının kolaylaştırılması ve teşviklerin daha da arttırılması olarak özetleyebiliriz (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.9. Göl ve Akarsuların Islahı Sorunu

Su ürünleri üretimi bakımından değerlendirilen doğal ve yapay göllerimizde toplam üretim son yıllarda 40-50.000 ton arasında değişmektedir. Ancak, bazı görüşlere göre, özellikle baraj göllerinde ha alandan alınan ortalama verimin 36,5 kg’dan 16,5 kg’a kadar gerilediği şeklindedir. Benzer iddialar doğal göller için de söz konusudur. Bu görüşlerin gerçeği ne ölçüde yansıttığı bilinmemekle birlikte, iç sularımızın, giderek bir rehabilitasyona gösterdiği gereksinme ve uzun vadeli ıslah projeleriyle yeniden bilimin süzgecinden geçirilmeleri gereği giderek göze daha da battığı inancındayız. Bunun, tutarlı ve azimle yürütülecek bir devlet politikasının önemli bir parçası olduğu görüşündeyiz. Aksi taktirde, olağan koşullarda toplam 200.000 tonun üzerinde bir su ürünleri üretimine olanak verebileceği kabul edilen bu rezervuarların, zamanla sadece su sporlarının yapıldığı alanlar olarak değerlendirilebileceği gerçeğiyle karşı karşıya kalınması kaçınılmazdır. Göl ve akarsuların ıslahı, fiziksel ve kimyasal özellikleriyle belirlenen biyogenik kapasitesini mevsimlere bağlı olarak en doğru ve uygulanabilir

yöntemlerle saptamak ve böylece en uygun balıklandırma ve avcılık yöntem ve zamanlama ölçülerini ortaya koymakla olanaklıdır (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.10. İşleme ve Pazarlama

Türkiye'de üretilen su ürünlerinin 470.000 tonunun iç tüketimde ve genellikle taze olarak, 120.000 tonunun balık unu ve yağı olarak, 15.416 tonunun da konserve fabrikalarında işlenerek tüketildiği veya ihraç edildiği bildirilmektedir. Bu tüketim değerleri içinde ithal edilen 45.606 ton ürün de vardır. 2003 yılında 29.937 ton su ürünleri ihraç edilmiş ve 124.842.223 (\$) dolar gelir elde edilmiştir. Buna karşın ithalat miktarı 45.606 ton ve harcanan miktarlar da 48.123.816 \$ olmuştur. Pazarlama ağına bakıldığında kabızmal ve tüccarların ağırlıklı olarak pay aldıkları görülmektedir.

Ülkemizde üretilen ürünlerin %70'i taze olarak tüketilmiştir. İşlenmiş ürünlerin pahalı oluşu bu tüketimin az olmasına neden olmuştur. Bilinçsiz olarak açılan balık unu ve yağı fabrikalarının çoğu ya kapanmış ya da şekil değiştirmiştir. Çalışanların ise çok düşük kapasite ile faaliyetlerini sürdürdükleri bilinmektedir. Pazarlama konusundaki dağınıklık ve yetersizlik yıllardır süregelmektedir. Bu konuda en önemli sorumluluk, kooperatifleri ve üst birliklerine düşmektedir. Türkiye'nin her yanına taze ve işlenmiş ürün pazarlayabilecek organizasyonlara gitmeleri kaçınılmaz bir sorumluluktur. Bunun da ancak gerçek sorumlu kooperatif ve birliklerin çoğaltılması ve güçlendirilmesi ile çözümlenebileceği açıktır (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

2.11. Avrupa Birliği'ne Uyum

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde ülkemizin başını ağrıtabilecek en önemli sorunlardan birisini balıkçılık sektörü oluşturacaktır. Avrupa Birliği avcılık ve üretimle ilgili olarak bir takım kısıtlamalar ve dayatmalarla karşımıza çıkacaktır. Özellikle doğal alanların ve avlanma sahaları ile avlanan miktarların azaltılması yoluna gidecektir. Bunun yanı sıra kaynakların kullanımı, yok olma düzeyine gelmiş bazı türleri koruma statüsüne alınması ve kaynakların sürdürülebilir yapısının korunması için ciddi yaptırımlarla karşı karşıya kalılabilecektir. Bu nedenle şimdiden sektörün masaya yatırılması ve gereken yasal düzenlemelerin bu yönde değiştirilip, düzenlenmesinin yapılmasında ülke açısından zorunluluk vardır. Şimdilerde hükümet 1380 sayılı Su Ürünleri Kanununda bir takım değişiklikleri içeren yeni bir taslağı TBMM'ye sunmak üzere hazırlık içerisinde. Ne yazık ki değişiklik yapılması düşünülen veya istenen taslak hükümetçe hazırlanmış ve genel kurula sunulmak üzere gönderilmiştir. Bu taslak 1 hafta önce fakültemize CHP Adana millet vekili Gaye Erbatur hanımefendi tarafından gönderilmiş ve katkı istenmektedir. Bu kadar önemli bir yasanın böyle kısa bir sürede incelenip istenen katkıların yapılabilmesi oldukça güç görülmektedir. Bakanlıkla ilgili olarak var olan kopukluk ve iletişim eksikliği burada da kendini açıkça göstermektedir (Sarıhan ve Tekelioğlu, 1990).

SONUÇ

Üç yanı deniz, 8333 km'lik kıyı şeridinde, yararlanılabilir nitelikte yaklaşık toplam 906.118 ha'lık doğal, şimdilik 344.234 ha'lık yapay göl alanına ve 15.500 ha'lık gölet alanı ile 178.000 km uzunlukta akarsuya sahip olan ülkemizde, 2003 yılı verilerine göre 587.715 tona ulaşan su ürünleri üretimi yapılmaktadır. Şimdilik kişi başına 8 kg/yıl anlamına gelen bu üretimle, henüz var olan potansiyele yaklaşmış sayılmaz. Bununla birlikte üretimin 1.000.000 tonu aşabileceğine biz de inanmaktayız. Ayrıca, su ürünleri kültürü alanında, gerekirse teknoloji transferi ve yabancı sermaye ortaklığı ile yapılacak yaygın uygulamalarla, toplam üretimin daha yüksek miktarlara ulaşabileceği görüşlerine de katılmaktayız. Ancak, 2000'li yıllar için yıllık ortalama %7 oranında üretim artış hızı ve 1.6 milyon tonu aşan üretim hedeflerine ulaşabilmesi, su ürünleri kaynaklarının doğru saptanması, çağdaş bilgi ve teknolojiyle donatılması ve nihayet gerekli düzenlemelerin ve mevzuat değişikliklerinin mümkün olan en kısa sürede

yapılması ve en önemlisi su kirliliğinin mutlak önlenmesi koşullarına bağlıdır. Bunlar yapılabildiği ölçüde, ülke halkının beslenmesinde su ürünlerinin payı hem daha fazla artacak, ekonominin gelişmesine daha etkin katkıda bulunabilecek, hem de Türkiye'nin bu alandaki kaynak kullanım, üretim ve kullanılan teknoloji düzeyi ile yararlanma ölçütleri bakımından dünya sıralamasındaki yeri daha da üst sıralara çıkabilecektir.

KAYNAKLAR

- Deniz, H., 2006. Türkiye'de Su Ürünleri Yetiştiriciliği, AB Balıkçılık Paneli, Mersin.
D.İ.E. Yayınları, 2003, Ankara.
- FAO İstatistikleri, 2001.
- FAO İstatistikleri, 2004.
- Saraçoğlu, B., Aydoğuş, O., Köse, N., İşgören, D., 2001. Türkiye'de Su Ürünleri Sektörü: Üretim, Talep ve Pazarlama, Ankara.
- Sarıhan, E., Tekelioğlu, N., 1990. Türkiye'de Su Ürünleri Üretimi ve Sorunları, Türkiye Ziraat Mühendisliği 3. Teknik Kongresi, Ankara.
- Şafak, N., 2003. D.S.İ. Su Ürünleri Semineri.
- İşgören, D., Elbek, A.G., 2006. Genel Ekonomi Ders Kitabı. Su Ürünleri Fakültesi Yayın No: 73, Dizin: 35, İzmir.
- Kumlu, M., 2006. Cumhuriyet Gazetesi Tarım Hayvancılık Dergisi. Yıl: 2, sayı: 28.
- Türkiye I. Su Ürünleri Şurası Bildiri Kitapçığı, Haziran, 1997.